

प्रमुख बालीबस्तुको लाभलागत विश्लेषण

प्रदेश सरकार

भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखा

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

२०७८

प्रमुख बालीबस्तुको लाभलागत विश्लेषण

प्रदेश सरकार

भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखा

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

२०७६

दुड शब्द

कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखाको आ.ब. २०७६/७७ को वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार प्रमुख बालीवस्तुहरूको लाभलागत विश्लेषण गर्ने कार्यक्रम पनि रहेको थियो । सोही कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्ने क्रममा गोरखा जिल्लामा खेती गरिने प्रमुख बालीवस्तुहरू जस्तै धान, मकै, कोदो, सुन्तला, काउली, गोलभेडा, आलु, तोरी आदिको लाभलागत विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

यो लाभलागत तयार पार्दा गोरखा जिल्लाका स्थानिय बासीहरूको खर्च तथा उत्पादन विरणलाई आधारमानि तयार पारिएको हो । यस लाभलागत अध्ययनबाट प्रति रोपनी विभिन्न बालीको खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित खर्च र नाफा वारे ज्ञान लिन सकिन्छ । विश्लेषणलाई जति सकदो वास्तविक खर्चसँग मिलाउन प्रयास गरिएको छ । तसर्थ कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन तथा त्यसवाट कृषकहरूलाई अधिकतम फाईदा पुऱ्याउनको लागि यस विश्लेषणलाई एक आधार मानी कार्य गर्न सकिन्छ । समय अनुकूल बजार को मूल्यमा फरकपन आउने हुदाँ आगामि दिनमा पनि यस्ता खालका कार्यक्रमले अझै प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

लाभलागत विश्लेषणका लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरू जिल्लाभित्रका विभिन्न स्थानबाट सर्वेक्षणका आधारमा संकलन गरिएको थियो । लाभलागत विश्लेषण मार्फत प्रस्तुत गरिएका तथ्याङ्कहरू कृषक, नीति नियमकर्ता लगायत सम्बन्धि सरोकारवालाहरूलाई सहयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यसले विश्लेषण गरिएका बालीवस्तुको उत्पादनमा श्रोतसाधनको प्रयोग, उत्पादन प्रविधि, उत्पादन लागत, उत्पादन पश्चात प्राप्त हुने आम्दानी आदिको बारेमा जानकारी दिनेछ । यसैगरी वर्तमान खेती व्यवस्थापन शैली, त्यसका निहीत विशेषता एवं कमीकमजोरी केलाउनका लागि पनि सम्बन्धित सरोकार वालाहरूलाई यो विश्लेषणले सहयोग पुऱ्याउनेछ । यसबाट आम कृषकहरूलाई आफ्नो व्यवसायिक योजना तर्जुमा तथा श्रोतसाधन जुटाउनका लागि आधार प्रदान गर्ने पनि अपेक्षा गरिएको छ ।

यो प्रतिवेदन तयार गर्ने पुन्याउनु भएको सहयोगको लागि यस ज्ञान केन्द्रका वागवानी विकास अधिकृत श्री प्रमोद ग्रैहे, प्रा.स. उमेश विश्ट त्यसै गरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग गर्ने रैथाने सहजकर्ता श्री राजन श्रेष्ठ तथा स्थानीय तहमा कार्यरत कृषि प्राविधिकहरू प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यस पुस्तिकालाई सकेसम्म सरल, स्पष्ट र सर्वसाधारणलाई समेत उपयोगी बनाउन कोशिश गरिएको छ । तरपनि यसमा सुधारका प्रशस्त ठाउँहरू रहेका छन् । तसर्थ आगामी वर्षमा यसलाई अभ उपयोगी बनाउनका लागि सम्पूर्ण पाठक बृन्दबाट सल्लाह र सुभाबको अपेक्षा गरिएको छ ।

मनिता थापा

विषय सूची

कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा	१
१. काउली (Cauliflower)	६
२. काँक्रो (Cucumber)	१०
३. कोदो (Finger Millet)	१३
४. मकै (Maize)	१६
५. कन्ये च्याउ	१९
६. प्याज (Onion)	२५
७. आलु (Potato)	३८
८. धान (Rice)	३८
९. भटमास (Soybean)	४३
१०. गोलभेडा	४५
११. तोरी (Rapeseed)	५०
१२. सुन्तला (Mandarin orange)	५३
१३. गंडु (Wheat)	५६
निष्कर्षः	६३

कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा

परिचय

गोरखा जिल्लामा कृषकहरूले परापूर्व कालदेखि गरी आएको कृषि पद्धतिलाई परिमार्जन गरी प्रति इकाई क्षेत्रमा उत्पादन र उत्पादकत्व बढ़ि गरी बहुसंख्यक कृषकहरूको जीवनस्तर उकास्न उन्नत कृषि प्रविधिको प्रचार-प्रसार गर्ने उद्देश्यले जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गोरखाको स्थापना २०२४ सालमा भएको हो । देशको करीब ६५.७ प्रतिशत जनतालाई आश्रय दिई अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको स्पमा अग्रणी भूमिका खेल्दै आएको कृषि क्षेत्रको विकास नभएसम्म बहुसंख्यक जनताको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउन नसकिने तथ्य निर्विवाद छ ।

प्रमुख वालीको रूपमा सुन्तला, तरकारी तथा मकै /भट्टमास लगाएत कृषिको विविध पक्ष खाद्यान्न बाली, फलफूल तथा तरकारी बाली, नगदे बाली, विशेष बाली (मौरी, च्याउ), मत्स्य पालन व्यवसाय आदिको दिगो विकास गर्ने ऋममा कृषि विकास कार्यालयले स्वीकृत नीति अनुस्य विविध कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको छ । हाल आएर गण्डकी प्रदेश सरकार, भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गतको कृषि विकास निर्देशनालय अन्तर्गत रही कृषि ज्ञान केन्द्रको नाम बाट २०७५/०४/०९ गते स्थापना भई मिति २०७५/०५/०८ गते उद्घाटन भएको थियो । यस कार्यालयले गोरखा जिल्लाका कृषकहरूलाई सेवा प्रदान गदै आई रहेको छ ।

कृषि ज्ञान केन्द्रको कार्य विवरण

- १ स्थानिय समस्यामा आधारित स साना अध्ययन परीक्षण तथा भ्यालिडेसन परीक्षण सञ्चालन गर्ने,
- २ माटो तथा मल, बाली संरक्षण र बीउबिजन परीक्षण सम्बन्धी सामान्य प्रयोगशाला सेवा,
- ३ नविनतम कृषि प्रविधि प्रसारको लागी आवश्यक कृषि प्रसार शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- ४ प्रदेश र स्थानिय तहमा कार्यरत प्राविधिक तथा व्यावसायिक कृषक र व्यावसायिहरूको लागी कृषिसग सम्बन्धीत विशिष्टकृत ज्ञान सीप प्रदान गर्न एडभान्स तालिम सञ्चालन गर्ने,

- ५ स्थानिय तहको क्षमताले नभयाउने प्रकृतिका विशेषज्ञ प्राविधिक सेवा टेवा,
- ६ प्रदेश अन्तर्गत सञ्चालन हुने संघिय कृषि विकास कार्यक्रम, आयोजनाको समन्वय तथा सम्पर्क विन्दूको रूपमा कार्य गर्ने,
- ७ प्रदेश सरकार मार्फत सञ्चालन कृषि विकास कार्यक्रम, आयोजना सञ्चालनमा प्रदेश सरकारलाई सहयोग गर्ने,
- ८ कृषि आर्थिक महत्त्वका स्थानिय कृषि जैविक विविधकताको पहिचान, संरक्षण र उपयोग गर्ने,
- ९ नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदको बाह अनुसन्धान स्थलको रूपमा कार्य गर्ने,
- १० बीउ बिजन तथा उन्नत नश्लको लागि स्रोतकेन्द्रको रूपमा कार्य गर्ने,
- ११ स्थानिय तह र कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्य,
- १२ बहु स्थानिय तथ समेटी कार्यान्वयन हुने संघिय आयोजनाहरूको सञ्चालन गर्ने,
- १३ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत कमाण्ड क्षेत्र भित्रका पकेट, ब्लक, जोन तथा सुपरजोनहरूको लागि प्राविधिक सेवा टेवा,
- १४ एग्रो इकोलोजिकल जोन अनुसारको प्राथमिकता प्राप्त वाली वस्तु विकासको योजना, मूल्य अभिवृद्धि श्रखला विकास तथा कार्यान्वयनको समन्वय,
- १५ कृषि स्तानक तथा जे.टि.ए. अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागस इन्टर्नसिप कार्यक्रम सञ्चालन,
- १६ स्थानिय तहका कृषि प्राविधिकविकासका इलाकाहरू बाट कृषि सम्बन्धी तथ्याक संकलन तथा अध्यावधिक गर्ने र साथै संकलित तथ्याक प्रदेश र स्थानिय तालुक निकायहरूमा पठाउने ,
- १७ आफ्नो कमाण्ड क्षेत्र भित्र कृषि उद्यम तथा व्यावसाय सञ्चालन गर्न चाहनेहरूको लागि व्यावसाय विकास सेवा उपलब्ध गराउने,
- १८ आफ्नो कमाण्ड क्षेत्र भित्रका कृषि उद्यम तथा व्यावसाय सञ्चालन गर्न चाहनेहरूको लागि व्यवसाय विकास सेवा उपलब्ध गराउने,
- १९ किसान कल सेन्टर सञ्चालन गर्ने,
- २० समग्र कृषि विकासको विषयमा प्रदेश र स्थानिय तहबिच पुलको काम गर्ने ।

हाल कार्यरत कर्मचारीहको विवरण :

सि. नं	कर्मचारीको नाम	पद	समूह	स्थायी ठानाता	सैक्षिक योग्यता	शाखा	सम्पर्क फोन नं	कैफियत
१	श्री मनिता थापा	प्रमुख	समहकृत नहुने	ललितपुर म.-न.पा.	२५ एम.एस्सी.एजी. कृषि	कार्यालय प्रमुख	९८५६०३०६४९	
२	श्री भवनाथ देवकोटा	कृ.प्र.अ.	कृषि प्रसार	पालुङ्गटार-५, गोरखा	जे.टि. तालिम कृषि	तालिम तथा प्रसार शाखा	९८४६५७८६६८	
३	श्री प्रमोद गैंडे	बागाविं.अ.	वागावानी	भिमाद न.पा. ५	विएस्सी.एजी. कृषि	विशेषज्ञ शाखा	९८४६३६१९९८	
४	श्री शिवराम ढकाल	ल.अ.	छेँटे	प्रशासन	रूपा गापा. १ कास्की	लेखा शाखा	९८४६३२३०६२	
५	श्री उमेश बिट	प्रा.स.	कृषि प्रसार बमगढ	बिथुडविर गा.पा. ७	आई एस एजी	तालिम तथा प्रसार शाखा	९८५८४२५०६४	
६	श्री दिनेश चापागाई	खरिदार	प्रशासन				९८५६०५०९६३	
७	श्री राजन श्रेष्ठ	रैथाने बाली		जितपुर सिमरा उ.मन.पा. १४ बारा	जे.टि.ए.		९८२४२६६८७०	कारारमा कार्यरत
८	श्री लक्ष्मी थापा भट्ट	प्राङ्गारिक	सहजकर्ता		जे.टि.ए.		९८१८७३७८८८८	कारारमा कार्यरत
९	श्री रामजी सुनार	ह.स.चालक	प्रशासन	साधारण लेखपढ	प्रशासन शाखा		९८६९०४०४९७४	कारारमा कार्यरत

सि. नं.	कर्मचारीको नाम	पद	समूह	स्थायी ठेगाना	सैक्षिक योग्यता	शाखा	सम्पर्क फोन नं.	कैफियत
१०	श्री शेर ब. गुरुङ	का.स.	प्रशासन	धाँचे गा.पा. ७ गोरखा लेखपट	साधारण लेखपट	प्रशासन शाखा	९८४६९२४८५४	
११	श्री आशमाया गुरुङ	का.स.	प्रशासन	धाँचे गा.पा. ५ गोरखा लेखपट	साधारण लेखपट	प्रशासन शाखा	९८४६५९२४८८	कारारमा कार्यरत
१२	श्री कोपिला श्रेष्ठ	का.स.	प्रशासन	गोरखा न.पा. ७ गोरखा	साधारण लेखपट	प्रशासन शाखा	९८६९९९२८३९	कारारमा कार्यरत

लाभलागत विश्लेषण (Benefit/Cost Analysis)

लाभलागत दर भन्नाले कुनै पनि आयोजना वा बाली उत्पादनमा लाग्ने सम्पूर्णखर्च तथा त्यसबाट प्राप्त हुने आम्दानीको सम्बन्धको सूचकलाई बुझाउँछ । यदि लाभलागत दर १ भन्दा बढी भएमा त्यस्तो आयोजना वा बाली उत्पादन उपयुक्त भएको मानी अगाडि बढाउन सकिन्छ तर यदि लाभलागत दर १ भन्दा कम भएमात्यस्तो आयोजना वा बाली उत्पादन उपयुक्त नहुने वा घाटा हुने बुझिन्छ । लाभलागत दर निम्नानुसार

$$\text{लाभलागत दर} = \frac{(\Sigma \text{अपेक्षित आम्दानी (वर्तमान मूल्यमा)})}{(\Sigma \text{सम्पूर्ण लागत (वर्तमान मूल्यमा)})}$$

लाभ लागत अध्ययनको उद्देश्य :

- उत्पादन लागतको आधारमा बाली लगाउने/ नलगाउने भन्ने निर्णय गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ ।
- लगानी गरे अनुसार नाफा/नोकसान के भयो सो को जानकारी लिने ।
- वर्तमान खेती व्यवस्थापन शैली, त्यसका निहीत विशेषता एवं कमीकमजोरी केलाउने ।

लाभ लागतको औचित्य :

कृषकहरूलाई अधिकतम फाईदा पुऱ्याउनको लागि सरकारीस्तरवाट प्राविधिक सेवा टेवाप्रदा गर्ने कार्य धेरै अगाडी देखि भई आएको रहे पनि के कति खर्च, कसरी अधिकतम फाईदा, कतिमा बिक्री गर्न, बिक्रीवाट प्राप्त रकम उत्पादन लागत भन्दा कम/बढि के छ । एक बालीको बदला अर्को कुनै बाली उत्पादन गरे बढि फाईदा हुन्छ की आदि सूचनाको माध्यमवाट कृषकहरूलाई उनीहरूको पेशामा व्यवसाय उन्मुख वनाउने तर्फ कृषकको ध्यान गएको देखिन्दैन । कृषकहरूलाई व्यवसायमुखी बनाउन कृषि वस्तुकोहरूको उत्पादन लागत तथा लाभको हिसाब किताब राख्न त्यसको लेखा जोखा गर्न सक्षम बनाउनु पर्ने देखिन्छ । गोरखा जिल्लाको विभिन्न ठाउँबाट तथ्याङ्ग संकलन गरि कृषकहरूलाई यो लाभ लागतले कृषकहरूलाई व्यवसायिकरण तर्फ उन्मुखहुन गराउन मद्दत पुऱ्याउने छ ।

गोरखा जिल्लामा खेती गरिने केही प्रमुख बालीवस्तुहरूको लाभलागत विश्लेषण गरी तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. काउली (Cauliflower)

१.१ परिचय

Botanical Name - *Brassica oleracea var botrytis*

Family- Cruciferae -क्रुसीफेरी

काउली प्रायः सबै ठाउँमा खेती गर्न सकिने भएकाले पनि यसकामहत्व बढी छ । यसमा कार्बोहाइड्रेट, खनिज पदार्थ, भिटामिनहरू, प्रोटीन आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । नेपालको तराई, भित्री तराइ, खोच, वेशी तथा मध्य पहाडी क्षेत्रमा यसको खेती गरिन्छ । यसको खाने भाग फूलको थुगा जस्तो हुनाले यसलाई फुलगोपी भनिन्छ । काउली वोटको अग्रस्थानवाट भुप्यामा हाँगाहरू निस्कने र ती हाँगाहरू धेरै पटक विभाजन भएर निस्कने ससना हाँगाहरूको वानस्पतिक कोपिला नै सेतो फुलगोपी हो । काउलीको फूल २ प्रकारको हुन्छ । पहिलो फूल खानको लागि प्रयोग गरिन्छ भने सोही फूल हुर्कन दिएमा डुकु निस्की वीउ लाग्ने फूल फुल्दछ । वीउ उत्पादनको लागि

मध्य तथा उच्च पहाडमा काउली खेती लगाउनु पर्दछ । यो तरकारीले पखाला, टाउको दुखेको, बाथ, सुल आदिका विरामी लाई समेत फाईदाहुन जान्छ । यसमा बढी भिटामनि ए

पाईन्छ । यसमा यसको खेती हिउदमा गरिन्छ । बजारमा जेठ देखि असोज सम्म काउली को अभावहुने गरेको पाइन्छ । बजारको माग लाई मध्यनजर गरि जेठ देखि असोज सम्म बेमौसममा काउलीको कोपि निकाल्न सकेमा बजार भाउ बढि पाइनुको साथै उपभोक्ताको माग पनि पुरा गर्न सकिने देखिन्छ । काउली बालीलाई हावा पानीले कोपी लाग्नमा तुलो भुमिका खेलेको हुन्छ । अगौटे काउलीका जातहरूमा कोपि लाग्नको

लागि २० देखि २७ डिसे. तापऋमकको आवस्यकता पर्दछ ।

१.२. जातहरू:

- अगौटेजात – पुषा कात्किकी, सर्लाही दिपाली, सेतो टप, सिल्भर कप ६०, सुपर सेतो टप
- मध्यमजात – काठमाण्डौ स्थानिय (उन्मोचित) ज्यापु १, २ काउली, स्नोवल १६, स्नो क्राउन
- पछौटेजात – किबोजेन्ट, एन.एस.१०, डोल्पा स्नोवल, सिल्भर कप, रमि, स्वेता, युकोन

१.३. लाभ लागत विश्लेषण

यो लाभलागत विश्लेषण गोरखा जिल्लाको एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । काउली एक प्रमुख तरकारी वाली भएकोले यसको व्यवसायिक खेती गरी प्रशस्त लाभ लिन सकिन्छ । १ रोपनी जग्गामा काउली खेती गर्दा २००० वटा विरुद्धा लगाउन सकिने र प्रति वोट ०.५ देखि १ के.जी काउलीको उत्पादनलाई आधार मानेर हेर्दा प्रति रोपनी १००० देखि १२०० के.जी काउली फलाउन सकिने छ । गोरखा जिल्लामा पनि यस कुरालाई आधार मानी प्रति रोपनी लाग्ने अनुमानित लागत तथा वजार लागत र अनुमानित उत्पादन लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका १. काउलीको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: काउली जात: सिल्भरकप स्थान: बालुवा, अजिरकोट गाउपालिका

क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल्न (१ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	काउली रोप्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	०.० २	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	२	७००.०
१.४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	५	७००.०
१.५	पशु श्रम		हल	१	१०००.०
१.६	पावर टिल्क		घण्टा	०	०.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			४.४
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	१	१६००.०	१६००.०
१.९	वीउ	प्याकेट	१.०	१०००.०	१०००.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	१००	१००.०	१००००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
२.२	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
२.३	डिए.पी	के.जी.	०	०.०	०.०
२.४	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
२.५	विषादी तथा भिटामिन	प्याकेट	३.०	५००.०	१५००.०
२.६	अन्य खर्च (खाजा)		१.०	२०००.०	२०००.०
	जम्मा अचल लागत				२५८००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			२५.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				१२५.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२५९२५.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	११००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	११००	६०.०	६६०००.०
६	सह उत्पादन	रुपैया			
७	जम्मा मुल्य	रुपैया			०.०
८	जम्मा आमदानी	रुपैया			६६०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			४००७५.०
	नाफा र लागत अनुपात				१.५

तालिका २. काउलीको लाभलागत विश्लेषण

वाली: काउली जात: काठमाडौं लोकल

स्थान: लक्ष्मी बजार, गोरखा नगरपालिका

क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल्न (१पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	काउली रोप्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	०.० ३	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक	महिला	संख्या	३	७००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७००.०
१.५	पशु श्रम	हल	१	१५००.०	१५००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	१	१६००.०	१६००.०
१.९	वीउ (स्थानिय	प्याकेट	१.०	१०००.०	१०००.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	२५	४००.०	१००००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
	डिएपी	के.जी.	०	०.०	०.०
	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
१.१०	जिङ्क	च्योट	०.०	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा		०.०	०.०	०.०
	जम्मा चल लागत				२२१००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			२५.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				१२५.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२२२२५.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	१०५०		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	१०५०	६०.०	६३०००.०

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
६	सह उत्पादन	रुपैया			
७	जम्मा मुल्य	रुपैया			०.०
८	जम्मा आम्दानी	रुपैया			६३०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			४०७७५.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.८

२. काँक्रो (Cucumber)

२.१ परिचय

Botanical Name- *Cucumis sativus*

Family- Cucurbitaceae

काक्रो एउटा महत्वपूर्ण लहरेबाली हो । कब्जियत र ग्याष्टिकका बिरामीलाई धेरै नै फाईदा हुन्छ । यसको सलाद तयार पारेर खाने चलन छ । यसमा भिटामिन बि बढी मात्रामा पाईन्छ । यसको फेदमा कुकुरबिटासिन भन्ने तत्व पाइने भएकाले यसको फेद तितो हुन्छ । गर्मी समयको औसत तापक्रम २०-३५ डि. से. उपयुक्त मानिन्छ । गर्मीमा लगातार बढि तापक्रम (४० डि.से. भन्दा बढि) भएमा फूल फूल्ने र वृद्धि विकास हुने प्रक्रियामा असर गर्दछ । यसका साथै १० डि. से. भन्दा कम भएमा पनि बोट मर्ने गर्दछ ।

२.२ काक्राको जातहरू

काँक्राका उन्मोचित तथा पँजीकृत जातहरू तल तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ३. काक्राँका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
कुशले	२०५१ (१९९४)	७५-८०	१५-१८	तराई र मध्य पहाड
चाँदनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६	५८	मध्यपहाड
कर्मा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
गौरी ७५७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
हिमाल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६०	मध्यपहाड
गरिमा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-४८	५५	तराई र मध्यपहाड
मनिषा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
सन्जय, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६१	मध्यपहाड
सालिनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६-४६	५४	तराई र मध्यपहाड
पार्वती ४७८, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
भत्तपुर लोकल	२०७५	६०-६५	३०-३५	मध्यपहाड

२.३ लाभ लागत विश्लेषण

यो लाभलागत विश्लेषण गोरखा जिल्लाको एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । काको एक प्रमुख तरकारी वाली भएकोले यसको व्यवसायिक खेती गरी प्रशस्त लाभ लिन सकिन्छ ।

तालिका ४. काकोको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: काउली जात: भक्तपुर लोकल

स्थान: घ्याल्चोक, गण्डकी गाउँपालिका,

गोरखा क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोत्न (१ पटक)	पुरुष संख्या महिला संख्या	१ २	१०००.० ७००.०	१०००.० १४००.०
१.२	कोको लगाउन (थाका सहित)	पुरुष संख्या महिला संख्या	० ६	०.० ७००.०	०.० ४२००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला संख्या	४	७००.०	२८००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला संख्या	६	७००.०	४२००.०
१.५	पशु श्रम	हल	१	१५००.०	१५००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.९	बीउ	प्याकेट	१.०	५००.०	५००.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	६०	१००.०	६०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	३	२८.०	८४.०
	डि.ए.पी	के.जी.	२	५२.०	१०४.०
	पोटास	के.जी.	१.०	३६.०	३६.०
१.९	अन्य भिटामिनहरू	प्योट	२.०	५००.०	५००.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा		१०.०	२००.०	२००.०
	जम्मा चल लागत				२२५२४.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			१०.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६१०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२३१३४.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	१६००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	१६००	७०.०	११२०००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
६	सह उत्पादन	भारी			
७	जम्मा मुल्य	रुपैया			०.०
८	जम्मा आम्दानी	रुपैया			११२०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			८८८६६.०
१०	खुद नाफा र लागतको अनुपात			३.८४	

३. कोदो (Finger Millet)

S.N. - *Eleusinecoracana*

Family - Gramineae

३.१ परिचय:

कोदो एउटा नेपालको चौथो महत्वपूर्ण बाली हो । यसको पिठोवाट रोटी, ढिङो बनाएर खाने गरिन्छ । यसका साथै बिष्टुट र पौष्टीक पेयपदार्थहरू पनि बनाइने गरिन्छ । कोदोमा अन्य बालीहरूको तुलनामा फलाम, भिटामीन ए, वी, क्याल्सीयम, फस्फोरस तत्वहरू बढी मात्रामा पाईने हुदां गर्भवती तथा सुत्करी महिलाहरूलाई लागि खुवाउँदा अति नै फाईदाजनक देखिएको छ । कोदोमा लगभग 72-80% Total millet grain बाट पेयपदार्थ बनाउने गरेको पाईन्छ । कृषि डमयरी २०७६ अनुसार नेपालमा २६३४९७ हे. मा कोदो खेती गरी ३१३९८७ मे.टन उत्पादन हुन्छ भने गोरखा जिल्लामा ११६०५ हेक्टरमा १४३४५ मे.टन उत्पादन भएको पाइएको छ ।

३.२ जातहरू :

तालिका ५. कोदोका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हेक्टर)	सिफारिस क्षेत्र
ओख्ले १	२०३७ (१९८०)	१५४-१९४	३.३	मध्य र उच्च पहाड

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
डल्ले १	२०३७ (१९८०)	१२५-१५१	३.३	तराई, भित्रीमध्येश र मध्यपहाड
काब्रे कोदो १	२०४७ (१९९०)	१६७-	२.३	१०० मिटरदेखि १९०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाडी क्षेत्रको पाखोबारी
काब्रे कोदो -२				
सैलुङ्ग कोदो -१				

३.३ लाभ लागत विश्लेषण

नेपालको एक महत्वपूर्ण रैथाने बालि हो । यो लाभलागत विश्लेषणएक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । कोदो एक प्रमुख खाद्यान्न वाली भएता पनि यस वालीवाट तरकारी तथा फलफूल वालीवाट जस्तो प्रशस्त लाभ लिन नसकिएता पनि तुलनात्मक रूपमा कम फाइदा भने लिन सकिन्छ । यसको अलवा उपयुक्तजात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद वनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा कोदो खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका ६. कोदोको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: कोदो जात: स्थानिय लोकल स्थान: मान्द्रे, बारपाक क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल (१ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	कोदो लगाउन	पुरुष महिला	संख्या संख्या	० ५	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	४	७००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	४	७००.०
१.५	पशु श्रम	हल	१	१२००.०	१२००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.९	वीउ (स्थानिय)	के.जी.	२.०	५००.०	१०००.०
२.०	कम्पोस्ट मल	डोको	६०	१००.०	६०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
	डिएपी	के.जी.	०	०.०	०.०
	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
१.९	जिडक	प्लॉट	०.०	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा		१०.०	१५००.०	१५००.०
	जम्मा चल लागत				२१२००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			१०.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६१०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२१८१०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	४००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	४००	५०.०	२००००.०
६	सह उत्पादन	भारी	१०		
७	जम्मा मुल्य	रुपैया	१०	२००.०	२०००.०
८	जम्मा आमदानी	रुपैया			२२०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			१९०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.००८

८. मकै (Maize)

S.N. – Zeamays

Family – Gramineae

४.१ परिचय

मकैको उत्पत्ति स्थल मेकिसको हो । यो बाली विश्वको सबैभन्दा बढी उत्पादन हुनेमा तेस्रो र नेपालको उत्पादनका हिसाबले दोस्रो बाली हो । मकै पहाडी भेगको मुख्य खाद्यान बाली हो । यो परसेचित बाली हो । यो १ मिटर देखी ५ मिटर सम्म लामो र २ मिटरसम्म जरा गहिरो जान सक्दछ ।

यसका प्रशस्त जरा आउने गर्दछन् । यस बोटका गाठाँबाट पनि जरा आउने गर्दछन् र जो माटो भित्र जान्छन् । उक्त जरालाई Adventitious जरा पनि भनिन्छ । एउटा बोटमा लगभग १२ देखी १८ वटा सम्म पातहुन्छन् । मकैको एउटै बोटमा भाले र पोथी हुन्छ । भाले भागलाई Tassel र पोथीलाई कषपि भनिन्छ । मकै पहाडको लागि सबैभन्दा प्रमुख खाद्यान्न मानिन्छ र नेपालको दोश्रो महत्वपूर्ण बाली हो । यो कार्वाहाइझेट र क्यालोरीको प्रमुख स्रोत मानिन्छ । मकैको पिठो खासगरी रोटी, ढिङो, र गेडा भुंटेर उसिनेर र हरियो मकै पोलेर वा उसिनेर खाइन्छ । मकैको बोट घाँसको लागि उपयुक्त हुन्छ र बाँकी बचेको डाँठहरू बाल्नमा प्रयोग गरिन्छ । उद्योगको लागि मकैको तेल, ग्लुकोज र स्टार्च निकाल्न मकै प्रयोग हुन्छ ।

मकै एक प्रमुख खाद्यान्न वाली हो । धान वाली पछिको दोस्रो मकै वाली तराइको समथर भुभाग देखि उच्च पहाड सम्म खेती गरिएको पाइन्छ । तराइ, पहाड र उच्च पहाडका लागि सिफारिस गरिएका जातहरूको प्रयोग गरी यसको व्यवसायिक रूपमा खेती गरिएका पाइन्छ । वि.स. २०७६ मा कृषि सूचना तथा प्रशिक्षण केन्द्रवाट प्रकाशित कृषि डायरीमा उल्लेख गरे अनुसार नेपालमा मकै वालीले ढाकेको कुल क्षेत्रफल १५४१५८ हे. र उत्पादन २५५४८७ मे.ट. रहेको छ । जसअनुसार उत्पादकत्व २.६७ मे.ट. प्रति हेक्टर रहेको छ । गोरखा जिल्लामा मकै १९३६४ हेक्टरमा लगाइ ४५००० मे टन उत्पादन भएको पाइएको छ ।

४.२ मकैका जातहरू:

तालिका ७. मकैका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
खुमल पहेलो	२०२२ (१९६५)	१२०-१३०	४.९	मध्यपहाड
रामपुर कम्पोजिट	२०३२ (१९७५)	११०-११५	४.४	तराई, भित्रीमधेश, बैंसी र मध्यपहाड
अरुण २	२०३९ (१९८१)	८०-९०	२.२	तराई, मध्यपहाड
मनकामना १	२०४४ (१९८७)	१२०-१३०	४.०	मध्यपहाड (हिउँदमा तराई क्षेत्रमा पनि लगाउन सकिने)
गणेश २	२०४६ (१९८९)	१५०-१८०	३.५	उच्च पहाड (हिउँदमा तराई र भित्रीमधेशमा पनि लगाउन सकिने)
रामपुर २	२०४६ (१९८९)	१०५-११०	४.०	तराई, भित्रीमधेश, बैंशी र टार
अरुण १	२०५२ (१९९५)	९०-१००	४.०	पश्चिमतराई र मध्य पहाड
गणेश १	२०५४ (१९९७)	१७५	५.०	उच्च पहाड
मनकामना ३	२०५९ (२००२)	१४२	५.५	पूर्वञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका मध्य पहाडी क्षेत्र (१००० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको उचाईको लागि)
गौरव हाईप्रिड मकै	२०६१ (२००३)	११०-१५०	८.१	तराई र भित्रीमधेश (हिउँदे खेतीको लागि)

४.३ लाभ लागत विश्लेषण

मकै बालीको लाभ लागत विश्लेषण एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । मकै एक

प्रमुख खाद्यान्न वाली हो । यसको अलवा उपयुक्तजात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद वनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा मकै खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका ८. मकैको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: मकै जात: मनकामना ३ स्थान: पालुड्टार नगरपालिका क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल (१ पटक)	पुरुष संख्या	१	१०००.०	१०००.०
		महिला संख्या	२	७००.०	१४००.०
१.२	मकै छर्न	पुरुष संख्या	१	१०००.०	१०००.०
		महिला संख्या	२	७००.०	१४००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला संख्या	५	७००.०	३५००.०
१.४	हारभेट गर्न	महिला संख्या	३	७००.०	२१००.०
१.५	पशु श्रम	हल	२	१५००.०	३०००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	१	१६००.०	१६००.०
१.९	वीउ (स्थानिय	के.जी.	४.०	६०.०	२४०.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	६०	१५०.०	९०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
	डिएपी	के.जी.	०	०.०	०.०
	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
१.१०	जिङ्क	प्योट	०.०	०.०	०.०
	अन्य खर्च खाजा		१.०	३०००.०	३०००.०
	जम्मा चल लागत				२७२४०.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			१०.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			५००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६१०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२७८५०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	६००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	६००	५०.०	३००००.०
६	सह उत्पादन	भारी	१०	१००.०	१०००.०
७	जम्मा मुल्य	रुपैया	१०	१००.०	१०००.०
८	जम्मा आम्दानी	रुपैया			३१०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			३१५०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.१

५. कन्धे च्याउ

(Oyster Mushroom) Scientific Name-*Pleurotus sp*

५.१ परिचय

पौष्टिक खाद्य पदार्थको स्पर्शमा रहेको च्याउ खेती गरी आय आर्जन गर्न सकिन्छ । धानको पराल, गहुँको छ्वाली, मकैको खोस्टा, तोरीको डाँठ आदिको सदुपयोग गरी च्याउ उत्पादन गर्ने प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ । नेपालमा यसको खेती सन् १९९७ बाट थालिएको हो । यस च्याउका ३८ प्रजाति मध्ये २५ को व्यावसायिक रूपमा खेती भएको छ ।

५.२ कन्ये च्याउखेती प्रविधि

कन्ये च्याउ खेती गर्दा २०-३० डिसे. तापक्रम र आर्द्रता ८०-९० प्रतिशत हुनुपर्छ । सुहाउँदो तापक्रम भने २२-२५ डिसे. हो । १ बोतल बीउका लागि ५ के जी पराल चाहिन्छ ।

१. तौलेको पराललाई २ देखि २.५ इन्चको टुक्रा पार्ने ।
२. पराललाई २ घण्टा सफा पानीमा डुबाउने ।
३. सफा पानीले सफा पानी नआउन्जेल सम्म पराल पखाल्ने ।
४. भिजाएको परालमा बढी भएको पानी हटाउन १८-२४ घण्टासम्म भिरालो ठाउँमा पिजाई पानी तर्काउने ।
५. परालमा भएका सूक्ष्म जीवाणूलाई मार्न पानीको वाफले मात्र ३० मिनेटदेखि १ घण्टासम्म पराल बफाउने
६. बफाएको पराललाई सफा ठाउँमा राखी चिसो भएपछि १६"ह १८" को प्लाष्टिक भोलमा ४ इन्च जति पराल राखी बीउ छर्ने र फेरी ४" पराल राख्ने र बीउ छर्ने । यसै गरी ४-५ तहसम्म बीउ छर्ने ।
७. प्लाष्टिक भित्र केही मात्रामा अक्सिजनको आवश्यकता पर्ने भएकोले ४ औलाको फरकमा प्वाल पार्ने ।
८. बीउ रोपीसकेको प्लाष्टिकको भोलालाई अध्यारो ठाउँमा २५-३० डिसे. तापक्रम भएको कोठामा झ्याल ढोका बन्द गरी ३ हप्तासम्म राख्नुपर्दछ ।
९. बीउ रोपेको २१ दिन भित्र दुसी फैलिएपछि प्लाष्टिक भोला हटाउने र डल्लोलाई ईट्टा तथा फल्याक माथि राख्ने ।
१०. प्लाष्टिक भोला हटाउने समयमा परालमा स-साना च्याउका दाना पनि देखिन्छन् ।
११. दिनको २-३ पटक जमिनमा पानी छर्ने र प्लाष्टिक हटाएको ४ दिनमा स साना कनिका जस्ता च्याउ देखा पर्दछन् । यस समयमा हावाको राम्रो सञ्चार हुनु पर्दछ र यसरी देखा परेको ४ दिनपछी टिप्प लाएक हुन्छ ।
१२. गिल्स राम्ररी विकास भएपछी छेउबाट घुम्रिन्छ र अनी टिप्पु पर्दछ । एउटा डल्लो (Ball) मा ३-४ पटकसम्म च्याउ फल्दछ ।
१३. च्याउ टिप्दा खेरीमा धारीलो हतियारले नकाटी हातले चुडेर टिप्पु पर्दछ । च्याउ टिप्पु भन्दा पहिला नै पानि दिनु हुदैन ।
१४. पहिलो पटक टिपेको ७ दिनपछी र दोस्रो पटक टिपेको १० दिनपछी तेस्रो पटक टिप्प तयार हुन्छ ।

५.३ विषालु च्याउ चिन्ने केहि तरिकाहरु, खान हुने तथा नहुने च्याउको पहिचान आफै उम्रने च्याउहरु मुख्य रूपले २ किसिमका हुन्छन् । खान हुने तथा खान नहुने (विषालु) ।

प्रत्येक वर्ष विषालु च्याउ खाएर मान्छे विरामी हुने तथा मर्ने खबरहरु विभिन्न संचार माध्यमहरूवाट हामीले थाहा पाउछौं । त्यसकारणले खान हुने नहुने च्याउको एकीन नभए सम्म जंगली च्याउ खानु हुदैन । खाने योग्य तथा विषालु च्याउ छुट्याउन एकदमै गान्हो छ ।

विषालु च्याउको पहिचान गर्न निम्नानुसारका केही प्रयोग/परीक्षणहरु गर्ने गरिन्छ ।

तर कुनै पनि भर पर्दा छैनन् । जस्तै :

- च्याउको भोलमा चाँदीको सिक्का (Silver coin) अथवा चम्चा डुबाएमा त्यसको रंग कालो हुनु ।
- च्याउको कुनै क्षतिग्रस्त भागवाट दूधजस्तो तरलवस्तु निस्कनु (Secretion of milky substances) ।
- च्याउमा प्याज हालेर पकाउँदा प्याजको रंग असामान्य रूपले परिवर्तन हुनु ।
- कहिले काँही खानयोग्य च्याउ पनि धेरै पाकेको/कुहिएको खण्डमा अथवा अन्य संक्रमणले गर्दा विषालु हुन सक्छ ।
- यस्तै रक्सीसित खाँदा पनि कुनै कुनै च्याउ विषालु हुन्छ ।
- गाढा रंग, तितो स्वाद, नमिठो गन्ध आउने किसिमका च्याउ पनि प्रायः विषालु हन्छन् ।

त्यसकारण कुनै पनि अज्ञात च्याउलाई विशेषज्ञवाट राम्ररी पहिचान नगराई खानु हुदैन ।

५.४ विषालु च्याउ खाएमा देखिने लक्षणहरु

१. जिग्रो सुन्निने ।
२. श्वास प्रश्वासमा अवरोध आउने ।
३. पेट वा छाती भारी भइ आलस तालस हुने ।
४. वान्ता आउला जस्तो हुने ।
५. पेट दुख्ने ।
६. मुटुको धडकनमा गडवडि हुने ।

७. शरिरको तापक्रम धट्ने ।
८. रिङ्गुटा लाग्ने, भुम्म पार्ने, ज्याल चुहिने, नाकवाट सिंगान वग्ने आदि ।

४.५. च्याउ विष लागेमा गर्नुपर्ने धरेलु उपचार

१. ५/६ गिलास मनतातो पानी धटधट खाने वा ख्वाउने र दुईवाटा औला मुख भित्र हालि खाएको सैंवै विषालु च्याउ निस्कने गरी वान्ता गराउने ।
२. अंगारको मसिनो धुलो पानी संग मिसाइ ख्वाउने र यसले शरिरमा फिंजिएको विषलाई सोसेर असर कम गराउछ र वान्ता गराउने ।
३. विषालु च्याउ खाएको व्यक्तीलाई वान्ता हुने औषधी ख्वाउने र अरु औषधी नख्वाउने ।
४. अधिकतम वान्ता वा दिसा भएमा जीवन जल ख्वाउने ।
५. विषालु च्याउ खाएको व्यक्ती वा विरामी परेको व्यक्तीलाई तुरुन्त अस्पताल लैजाने र खाएको च्याउको केही अंश लगेर जांच गराउने ।

५.७ लाभ लागत विश्लेषण

यो लाभलागत विश्लेषण प्रति टनेल कन्यै च्याउको लागि गरिएको छ । वर्तमान अवस्थामा मागको अनुपातमा उत्पादन कम भएकोले च्याउको वजार मुल्य पनि राम्रो रहेको पाइन्छ । १४ फि. चौडाई र २१ फि. लम्बाई भएको टनेलमा करिव २५० पोका च्याउ राख्न सकिने र प्रति पोका सरदर ५ के.जी. च्याउ उत्पादन गर्न सकिने कुरालाई मुख्य आधार मानी अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २. च्याउके लाभ लागत विशेषण

वाली: कन्ये च्याउ जात: स्थानिय स्थान: गोरखा क्षेत्रफल: १ टनेल (१४फी x २१ फी)

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिले वर्ष)	जम्मा (दोस्रो वर्ष)
१	चल लागत					
१.१	टनेलको कालो प्लाष्टिक (२१ फि. x ७४ फि.)	संख्या	१	६०००.०	६०००.०	०.०
१.२	टनेल निर्माणको लागि ज्यामी (मिस्ट्री)	संख्या	५	७५०.०	३७५०.०	०.०
१.३	वास	संख्या	२०	२५०.०	५०००.०	०.०
१.४	जुटको वोरा	संख्या	१००	२०.०	२०००.०	०.०
१.५	जन श्रम	पुरुष संख्या महिला संख्या	१ ४	१०५०.० ७५०.०	१०५०.० ३०००.०	१०५०.० ३०००.०
१.६	पराल	कें.जी.	८००	८.०	६४००.०	६४००.०
१.७	पराल काट्ने मेसिन	वटा	१.०	१५०००.०	१५०००.०	१५०००.०
१.८	वीउ	पोका	१२५	६०.०	७५००.०	७५००.०
१.९	प्लाष्टिक (पोका वनाउन)	संख्या	२५०	१०.०	२५००.०	२५००.०
१.१०	रासायनिक विषादी	ग्रा./मि.ली.	५००.०	५००.०	५००.०	५००.०
१.११	अन्य खर्च (डोरी, तार)				२०००.०	२०००.०
	जम्मा चल लागत				५४७००.०	३७९५०.०
२	अचल लागत					
२.१	जग्गा कर				१०.०	१०.०
२.२	पानी कर				२०.०	२०.०
२.३	मर्मत सम्भार खर्च				१०००.०	१०००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	(पहिलो वर्ष)	जम्मा	जम्मा (दोस्रो वर्ष)
२.४	दास कटी				१००.०	१००.०	
	जम्मा अचल लागत				११३०.०	११३०.०	
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				५५८३०.०	३९०८०.०	
४	मुख्य उत्पादन						
५	जम्मा मुल्य (आमदानी)	के.जी.	१२५०				
६	सह उत्पादन	रुपया	१२५०	२००.०	२५००००.०	२५००००.०	
७	जम्मा नाफा				१९४९७०.०	२१०९२०.०	
८	वजार लागत				१२५०	२.०	१०००.०
९	छुद नाफा					१९९६७०.०	२०९९२०.०
१०	छुद नाफा र लागतको अनुपात				३.४३	५.३७	

६. प्याज (Onion)

Botanical Name- *Allium cepa*

Family- Amaryllidaceae

६.१ परिचय

प्याजमा Allyl-Propyl Disulfide नामक तत्वले गर्दा पिरोपना हुन्छ । यसै तत्वले गर्दा मानिसलाई निद्रा पनि लाग्छ । यसको उत्पत्ति मध्यएसियामा भएको मान्यता छ । एकदलीय बिरुवा गानो तथा पातका लागि खेती गरिन्छ । प्याजको गानु भनेको प्याजको पात हो जुन पातको फेदमा खाद्यपदार्थ जम्मा

भई बनेको हुन्छ । साइनो प्रोपानेथियल एस अक्साइड (Synpropanethial-S-oxide) नामक ग्यासको कारण प्याज काट्दा आँखा पिरो हुन्छ । पाचन प्रक्रियामा, रुघाखोकीमा र घाउ लागेमा यसको प्रयोग गरिनुका साथै मुटु तथा चिनी रोगमा पनि प्याज उपयोगी भएको पाइन्छ । प्याजमा सुन्निने, दम रोक्ने, रगतमा कोलेस्ट्रोल घटाउने, अर्बुद रोग तथा एन्टी अक्सिडेन्ट (anticancer, antioxidant) गुण समेत रहेको पाइएको छ । विश्वमा भारत, चीन तथा अस्ट्रेलिया पहिलो, दोस्रो तथा तेस्रो धेरै प्याज उत्पादन गर्ने देश हुन् । गर्मी समयको औसत तापक्रम १०-२० डि. से. तापक्रम उपयुक्त मानिन्छ । गर्मीमा लगातार बढि तापक्रम (२५ डि.से. भन्दा बढि) भएमा वृद्धि विकास हुने प्रक्रियामा असर गर्दछ । गानोको विकास हुने बेलामा १५ देखि २५ डि.से. तापक्रम राम्रो मानिन्छ । हिँडंदे बाली र दुई वर्षे ९द्याखललब्धि बाली, खेती गर्न ठाउँ बिहानै देखि घाम लाग्ने पारिलो, प्याजको बीउ ३-५ सेल्सियसमा ढिलो १५, १६ दिन लगाएर उम्रन्छ । बोटको वृद्धि १३ डि.से. देखि २४ डि.से. तापक्रममा प्याजको बोट बढ्न ललाई भन्दा गाना लाग्नलाई बढी तपक्रम चाहिन्छ । चिसो हावापानी तथा छोटा दिनमा बोट बढ्ने तथा केही न्यानो हावापानी तथा केही लामा दिनमा प्याजको गाना लाग्छ । काठमाडौं उपत्यकामा असोज वा मंसिरको शुरूमै प्याज रोपेमा बोट छिटै सप्रिन्छ तर पुस-माघको जाडोले फागुन लाग्ने बित्तिकै गर्मी बढेको कारण गाना नलागी फूल फुल्न जाने हुनाले पुस महिनामा मात्र प्याज रोप्दा फूल नफुली गाना लाग्छ ।

तालिका नं. : १०. प्याजका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पावने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
रेड क्रियोल	२०४६ (१९९०)	६०	१५	तराई, पहाड र उच्च पहाड
सुपरेक्स् F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३५-३८	तराई र पहाड
टि आई १७२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३२-३५	तराई र पहाड
कास F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	२५०	६०	तराई र पहाड
भेनस्, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड
विन्टर सिल्भर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड
नासिक - ५३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८	१३०-१६५	१६.६-२०.०	तराई र मध्य पहाड

६.३ प्याजको लाभ लागत विश्लेषण

तालिका ११. प्याजको लाभ लागत विश्लेषण

बाली: प्याज जात: रेडक्रियोल स्थान: राङ्गरुड गोरखा क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल्न (१पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	प्याज रोप्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७५०.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	७५०.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७५०.०
१.५	पशु श्रम		हल	१	१५००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	०	०.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			३.४
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	१	१६००.०	१६००.०
१.९	वीउ (स्थानिय)	प्याकेट	१.०	१०००.०	१०००.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	६०	२००.०	१२०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
	डिएपी	के.जी.	०	०.०	०.०
	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
१.९	जिङ्क	प्योट	०.०	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा		१.०	५०००.०	५०००.०
	जम्मा चल लागत				३१२५०.०
२	अचल लागत				
२.१	जम्मा कर	रुपैया			१०.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				११०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				३१३६०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	६००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	६००	२००.०	१२००००.०
६	सह उत्पादन	रुपैया			
७	जम्मा मुल्य	रुपैया			०.०
८	जम्मा आमदानी	रुपैया			१२००००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			८८६४०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				३.८

६. आलू (Potato)

Botanical Name- *Solanumtuberosum*

Family- Solanaceae

७.१ परिचय

आलु बाली हिमाली तथा उच्च पहाड़ी भागमा खाद्यान्न र अन्य भागमात्रकारी बाली काम गर्दछ । यसलाई जुन सुकै तरकारी संग मिसाई खान सकिन्छ । त्यसैले यसलाई तरकारीको राजा भन्ने गरिन्छ । यो उच्च हिमाली भेगमा खाद्य सुरक्षाको काम पनि गर्दछ । यसको एउटा गेडामा सरदर १२ वटा सम्म आखला हुन्छ । हरियो आलुमा Solanine नामक विषादी पाईन्छ ।

आलुबाली विकास कार्यक्रम -हाल राष्ट्रिय आलु बाली विकास कार्यक्रम/राष्ट्रिय आलु बाली अनुसन्धान कार्यक्रम) ले केहि दशक देखि खुमलटारमा टिस्यूकल्वर (तन्तु प्रविधि) प्रयोगशालाको स्थापना गरी पूर्वमूल बीउ आलु उत्पादन गर्दै आएको छ । यस प्रयोगशालामा भाईरस रोगमुक्त पारिएका आलुका बेर्नाहरू टेष्ट ट्युवमात्रयार गरीन्छ र वातावरण्य अनुकूलित लाही कीरा छिर्न नसक्ने ग्लासहाउस (शिशाघर) तया स्क्रिनहाउजन (जालीघर) भित्र रोपी स-साना बीउ आलु उत्पादन गरिन्छ जसलाई पूर्व-मूल बीउ (प्रि-बेसिक) बीउ आलु (PBS) भनिन्छ । ती स-साना पूर्व-मूल बीउ आलुको तौल १ ग्राम भन्दा कमदेखि लिएर बढीमा १० ग्रामसम्मको हुन्छ । साधारणतया भाईरस रोगको प्रकोक पहाडी क्षेत्रहरूमा भन्दा तराईमा बढी हुने भएकोले तराई क्षेत्रमा पहाडी क्षेत्रको तुलनामा बीउ आलु चाँडो बदल्नु पर्दछ । तराईमा ४ वर्ष र पहाडमा ६ वर्षमा बीउ आलु बदल्नु पर्दछ ।

आलु नेपालको तराईको समथर मैदान देखीमध्य पहाड हुदै ४००० मी. सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्रमा खेति गर्न सकिने नेपालको प्रमुख नगदे बाली हो । यो सोलोनेसी परिवार

अर्त्तगत पर्ने परिवर्तित काण्ड तरकारीको रूपमा प्रयोग हुने बालीहो । आलुवाट वनाइने विभिन्न परिकारहरू तराइ, पहाड र उच्च पहाडमा बस्ने नेपाली परिवारहरूमा लोकप्रिय छन् । तराइ, मध्य पहाड तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा प्रचलित आलुका परिकारहरूमा आलु भुजिया, आलु चोखा, आलु पराठा, आलु टिकिया, आलु चप, आलु समोसा, आलुको अचार, आलुको, चुकाउनी, आलु कवाफ, आलु दम, आलुको मस्यौरा, आलुको चिप्स, पोलेको आलु, उसिनेको आलु, रिदुल्क, रिकिसेन, सप्सेसेन, रिसेक्पा, रिकिकुल आदी पर्दछन् ।

प्रत्येक वर्ष बढ़दै गै रहेको दैनिक उपभोग्य वस्तुको आवश्यकता परिपुर्ति गर्नको लागि खाद्यन्न, नगदे तथा दलहन,फलफुल, तरकारी आलु जस्ता वाली उत्पादन तथा आपर्तिमा वृद्धिको अनुपातमा कृषि वालीको उत्पादन नपुगभई मुल्य वृद्धिको क्रमजारी नै छ । यसरी क्रमिक रूपमा बढि रहेको मागलाई ध्यानमा राखि कृषि उत्पादन बढाउने कार्यमा बढि लगानी गर्नु अत्यन्त आवश्यक भएको देखिन्छ । लगानीको अनुपातमा कृषि वस्तुहरूको उत्पादनवाट हुने फाइदा कृषकको चासो विषय बनेको छ । यसै अनुरूप कृषकहरूलाई वलीको छनौट प्रकृयामा मदत पुऱ्याउन बिभिन्न बाली वस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा लाभ अध्ययन कार्यक्रम बढि प्रभावकारी देखिन्छ ।

७.२ आलुका अवसर र चुनौतीहरू

आलुको महत्व तथा सम्भावना दिनानुदिन जति वढ्दो क्रममा छ, त्यतिनै यसको चुनौतीहरू पनि प्रशस्तै छन् । आलुका प्रमुख अवसर र चुनौतीहरू निम्नानुसार छन् ।

अवसरहरू:

- सबैजसो स्थानमा व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सकिने
- खाध सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने
- आकर्षक नगदेवाली
- आलुको प्रशोधित परिकारको बढ्दो माग
- आलु विकासका कार्यक्रम तथा पूर्वाधार विकास

तालिका नं. १२ आलुका सिफारिस जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पावने दिन	उत्पादन भमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
कुफ्री ज्योति	२०४९ (१९९२)	११०	२३	पहाडमा वर्षे बालीको लागि माघ, फाल्युण र चैत्र, हिउँदेबालीको लागि असोज र कार्तिकमा तथा कम वर्षा हुने पश्चिमका उच्च पहाडका लागि असार र साउन
कुफ्री सिन्दुरी	२०४९ (१९९२)	११०-१२०	२३	तराईमा हिउँदे बालीको रूपमा, असोजदेखि मंसिरसम्म र तल्लोपहाडी भेगमा कार्तिकदेखि पुससम्म
डेजिरे	२०४९ (१९९२)	९०-१२०	१८	तराईमा हिउँदेबालीको रूपमा असोज र कार्तिक, मध्यपहाड र तल्लोपहाडमा भाद्र र असोज तथा मध्य पहाडदेखि उच्च पहाडमा वर्षेबालीको रूपमा माघ र फागुन
जनकदेव	२०५६ (१९९९)	११०	३१।४	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, उपत्यका तथा तराई क्षेत्रमा शरद ऋतु र कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा वर्षा ऋतु
खुमल सेतो १	२०५६ (१९९९)	११०	३८।७	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा र मध्यपहाडी क्षेत्रमा शरद ऋतु

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
खुमल रातो २	२०५६ (१९९९)	९५	३६.२	तराई, भित्रीमधेश तथा खोचहरूमा शरद ऋतु
खुमल लक्ष्मी	२०६५ (२००८)	१२०-१४०	२४-२८	मध्य तथा उच्च पहाडी भेग – बर्षे बाली सुख्खा उच्च पहाडी भेग – मनसून वाली तराई तथा भित्री मधेश – शरद तथा हिउँदे वाली
आई पी वाई ८	२०६५ (२००८)	११०-१२०	२५-२७	तराई तथा भित्री मधेश

७.४ लाभ लागत विश्लेषण

यो लाभलागत विश्लेषण एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । आलु एक प्रमुख नगदे तरकारी वाली हो । यस वालीको व्यवसायिक खेतीवाट प्रशस्त लाभ लिन सकिन्छ । यसको अलवा उपयुक्त जात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद वनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा आलु खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका १३. आलुको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: आलु जात: स्थानिय स्थान: धार्चे गा.पा. ५ गुम्दा क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल (१पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	आलु रोप्ज	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
					१०००.० १४००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	७००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७००.०
१.५	पशु श्रम		हल	१	१०००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	०	८००.०
१.७	सिंचाइ जडान		घण्टा		०.०
१.८	स्प्रेयर		घण्टा	१	१६००.०
१.९	वीउ		के.जी.	२००.०	८०.०
२.०	कम्पोष्ट मल		डोको	६०	१००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया		के.जी.	०	०.०
	डिएपी		के.जी.	०	०.०
	पोटास		के.जी.	०.०	०.०
१.९	जिङ्क		प्योट	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा			०.०	०.०
	जम्मा चल लागत				३२९००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर		रुपैया		२०.०
२.२	पानी कर		रुपैया		
२.३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया		५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				३३५२०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	१०५०		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	१०५०	५५.०	५७७५०.०
६	सह उत्पादन				
७	जम्मा मुल्य				०.०
८	जम्मा आमदानी	रुपैया			५७७५०.०
९	खुद नाफा	रुपैया			२४२३०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.७

तालिका १४. आलुको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: आलु जात: स्थानिय स्थान: बारपाक सुलिकोट भण्डारी गाउँ क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोत्न (१पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	आलु रोप्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ ३	१०००.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	७००.०
१.४	हारभेट गर्न	महिला	संख्या	२	७००.०
१.५	पशु श्रम	हल	१	१०००.०	१०००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०	८००.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर	घण्टा	१	१६००.०	१६००.०
१.९	वीउ	के.जी.	२००.०	८५.०	१७०००.०
२.०	कम्पोष्ट मल	डोको	८०	१००.०	८०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया	के.जी.	०	०.०	०.०
	डिएपी	के.जी.	०	०.०	०.०
	पोटास	के.जी.	०.०	०.०	०.०
१.९	जिङ्क	प्योट	०.०	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा		०.०	०.०	०.०
	जम्मा चल लागत				३६६००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर	रुपैया			२०.०
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				३७२२०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	१०००		
५	जम्मा मूल्य	रुपैया	१०००	५०.०	५००००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
६	सह उत्पादन				
७	जम्मा मुल्य				०.०
८	जम्मा आम्दानी	रुपैया			५००००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			१२७८०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.३

८. धान (Rice)

S.N. – *Oryza sativa*

Family - Gramineae

८.१ परिचय

धानको दक्षिण पूर्वि एसियामा भएको हो । विश्वमा सबभन्दा बढी उत्पादनहुने बाली धान हो । नेपालमा पनि सबभन्दा बढी धान उत्पादन हुन्छ । धान नेपालको पहिलो महत्वपूर्ण बाली हो । यो कार्वाहाइड्रेट र क्यालोरीको प्रमुख स्रोत मानिन्छ । पराल घाँसको लागि प्रयोग गरिन्छ । यो Staple food खाद्यानको रूपमा

लिईन्छ । धान बाट आएको ढुटो कुखुराको लागि दाना तयार पारिन्छ । नेपालमा धान १४६९५४५ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाइ ५१५१९२५ मे.टनउत्पादन हुन्छ भने गोरखा जिल्लामा १०६४० हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाइ ४४००० मे.टन उत्पादन हुन्छ ।

८.२ जात

तालिका नं. १५ चैते धानका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
सि.एच. ४५	२०२३ (१९६६)	११८	३.५	तराई, भित्रीमधेश तथा मध्य पहाड
विन्देश्वरी	२०३८ (१९८१)	१२८	४.०	तराई र भित्रीमधेश
चैते २	२०४४ (१९८७)	१२५	४.८	तराईको सिञ्चित भूमि
चैते ४	२०४४ (१९८७)	११८	४.५	तराईको सिञ्चित भूमि
चैते ६	२०४८ (१९९२)	१२३	४.८	तराई र भित्रीमधेश (३०० मिटरसम्मको उचाईको सिञ्चित भूमि)
हर्दिनाथ १	२०६० (२००४)	१२०	४.०३	तराई, भित्रीमधेश, रिभर बेसिन ८०० मिटरसम्म

वर्षे धान

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
ताईचुङ्ग १७६	२०२४ (१९६६)	१४४	७.९	मध्यपहाड र उपत्यका
चाईनुङ्ग २४२	२०२४ (१९६६)	१४४	७.३	पहाड
ताईनान १	२०२४ (१९६६)	१४४	६.६	पहाड
चाइनान २	२०२४ (१९६६)	१४३	७.८	पहाड
मसुली	२०३० (१९७३)	१५५	३.५	तराई र भित्रीमधेश
जानकी	२०३६ (१९७९)	१३५	४.५	तराई र भित्रीमधेश
सावित्री	२०३६ (१९७९)	१४०	४.०	तराई र भित्रीमधेश
हिमाली	२०३९ (१९८२)	१४९	६.४	पहाड
कन्चन	२०३९ (१९८२)	१४३	७.३	पहाड
खुमल ३	२०४१ (१९८३)	१३०	६.५	मध्य पहाड

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
खुमल २	२०४४ (१९८७)	१४२	५.६	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाइको मध्य पहाड
खुमल ४	२०४४ (१९८७)	१४४	६.३	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाइको मध्य पहाड
मकवानपुर १	२०४४ (१९८७)	१५०	४.३	दुङ्गे कीराको प्रकोप भएको तराई
घैया २	२०४४ (१९८७)	११३	३.४	तराईको असिंचित पाखा
पालुङ्ग २	२०४४ (१९८७)	१७२	६.१	शितोष्ण हावापानी भएका मकवानपुर जिल्लाको पालुङ्ग सरहका पहाडीक्षेत्र
खुमल ५	२०४७ (१९९०)	१५४	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्ग, म्यागदी
खुमल ७	२०४७ (१९९०)	१४६	७.०	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्ग, म्यागदी

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
खुमल ९	२०४७ (१९९०)	१४८	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्, म्याग्दी
छोमरोड़	२०४७ (१९९१)	१६४	४.२	नेपालको पूर्वी एवं पश्चिमी क्षेत्रको १४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाइ भएको उच्च पहाड र चिसो हावापानी भएको मध्यपहाड
राधा ७	२०४८ (१९९२)	१४८	३.५	तराई, भित्रीमधेश र सोसरह हावापानी भएको अकाशे खेती गरिने क्षेत्र
राधाकृष्ण ९	२०४८ (१९९२)	१५०	३.८	तराई, भित्रीमधेश र सो सरह हावापानी भएको सिञ्चित भूमि
राधा ८	२०५२ (१९९५)	१२५	३.२	मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिम तराई (कपिलवस्तु, दाङ, वर्दिया, बाँके, कैलाली र कञ्चनपुर)
राधा ११	२०५२ (१९९५)	१४८	४.०	मध्यतराई (पर्सा, वारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा)
राधा १२	२०५२ (१९९५)	१५५	४.६	पूर्वी तराई

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
माछापुच्छे ३	२०५३ (१९९६)	१७४	५.०	१४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाइको चिसो हावापानी भएको मध्यदेखि उच्च पहाडसम्म (लुम्ले, घान्दुक र छोमरोड़ क्षेत्र)
खुमल ६	२०५६ (१९९९)	१५५	७.८	काठमाडौं उपत्यका एवं सो सरहको हावापानी हुने ठाउँ
रामपुर मसुली	२०५६ (१९९९)	१३५	५.७	तराई, भित्रीमधेश, बैंशी एवं मध्यपहाडको १०० मिटर उचाईसम्म अथवा मसुली धान लगाउन सकिने सबै क्षेत्र
चन्दननाथ १	२०५८ (२००२)	१९१	५.०५	जुम्ला वा सो सरहका हावापानी भएको क्षेत्र
चन्दननाथ ३	२०५८ (२००२)	१९२	५.३	जुम्ला वा सो सरहको हावापानी भएको क्षेत्र
मन्जुश्री २	२०५८ (२००२)	१४९	१०.०८	काठमाडौं उपत्यका
खुमल ११	२०५८ (२००२)	१४४	८.५	काठमाडौं उपत्यका
लोकतन्त्र	२०६३ (२००६)	१२५-१३०	३.६	तराई, भित्रीमधेश, तल्लो पहाड र मध्यपहाडका नदी किनारा
मिथिला	२०६३ (२००६)	१४५-१५०	३.५-४.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडको बैंसी
राम	२०६३ (२००६)	१३०-१३७	४.०-७.२	तराई, भित्रीमधेश (शिवालिक उपत्यका, मकवानपुर, चितवन र नवलपरासी)

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
वर्ष ३००४	२०६३ (२००६)	१५७	३.८	तराई र भित्रीमधेश
पोख्रेली जेठोबुढो	२०६३ (२००६)	१८०-१८५	२.६	पोखरा उपत्यका र यस आसपासका क्षेत्रहरू (६०० देखि ९०० मिटर उचाई)
खुमल ८	२०६३ (२००७)	१५८	७.७	मध्य पहाड र तल्लो पहाड
सुनौलो सुगन्धा	२०६४(२००८)	१५१	३.८	तराई, भित्रीमधेश
धैया ९	२०६६ (२०१०)	११५	२.५-३.५	असिंचित गुबिलम तराई, टार तथा मध्यपहाडका उपत्यका
लल्का बास्मति	२०६६ (२०१०)	१५०	२.५-३.५	मध्य तथा पूर्वी तराई
हर्दीनाथ २	२०६६ (२०१०)	१२५	३.१-४.२	तराई तथा भित्रीमधेश

८.३ एस आर आई प्रविधिका आधार तथा सिद्धान्त

८.३.१ पुष्ट बीउको प्रयोग

धानको पुष्ट बीउ छान्नको लागि बाल्टी वा भाँडोमा पानी लिने र त्यसको पिधमा कुखुराको नबिग्रेको अण्डा राख्ने त्यसमा खाने नुन थप्दै जाने जब अण्डा पानीमा उत्रिन्छ । नुन थप्न बन्द गर्ने र बीउलाई भाडोमा राखेर राम्ररी चलाउने र २ देखि ५ मिनेट जति त्यक्तिकै छोडी दिने, उत्रेको बीउलाई हटाई दिने र पिधंमा थिग्रिएको बीउलाई तुरून्तै सफा पानीमा २ देखि ३ पटक राम्ररी सफा गरेर प्रयोग गर्ने ।

८.३.२ कलिलो बेर्ना

८ वा १० दिनको कलिलो बेर्ना माटोको डल्ला सहित उखेलेको आधा घण्टा भित्र बेर्नाको जरा सुक्न नपाई रोप्नु पर्छ ।

द.३.३ एक ठाउँमा एउटा मात्र बेर्ना रोप्ने

एक ठाउँमा एउटामात्र बेर्ना रोप्नाले यसका जराहरु चारै तर्फ समान रूपले फैलने र बोटलाई जमिनमा राम्रोसँग अड्याउने काम गर्दछ ।

द.३.४ बेर्नलाई टाढा टाढा रोप्ने

यो तरिकामा बेर्नाको दुवै तर्फ कम्तीमा २५ सेन्टीमीटरको दुरीमा रोप्न सिफारिस गरिएको पाईन्छ ।

द.३.५ धानमा कम पानी लगाउने

एस आर आई तरिकाबाट खेती गर्दा धान रोपे देखि पसाउने बेला सम्म माटोमा चिस्याउँन रहने तर पानी नजमाउँने गरिन्छ । यसको अलावा धानको गाँज आउने अवस्थामा २ – ३ पटक सम्म माटो फुट्ने गरी पानी सुकाउँने सिफारीस गरिन्छ । तर धान पसाउँने बेला हुन थाले पछि धान खेतमा हल्का पानी जमाइ दिनु राम्रो हुन्छ । त्यस्तै बढी गाँज आउँनबाट रोप्नका लागि पनि पानी जमाइ दिनु उपयोगी हुन्छ ।

द.३.६ प्राङ्गारिक मलको बढी प्रयोग गर्ने

यो तरिकामा बढी भन्दा बढी प्राङ्गारिक वा गोठेमल प्रयोग गर्न सिफारिस गरिएको छ ।

द.४ एस. आर. आई. प्रविधिमा के गर्ने ?

- १ धुले व्याडमा धानको बेर्ना तयार गर्ने ।
- २ ८ देखि १० दिनको बेर्ना रोप्ने ।
- ३ एक ठाउँमा एउटा मात्र वेर्ना 25×25 से.मी.को दूरीमा रोप्ने ।
- ४ धानको वेर्ना रोप्दा खेतमा पानी कम राख्ने ।
- ५ धान खेतमा सिंचाई गर्दा तरकारी वारीमा जसरी नै सिंचाई गर्ने ।
- ६ धान खेत मा बढी प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्ने ।
- ७ धान खेतमा कम पानी लगाइने भएकाले भार धेरै आउने हुँदा ४० दिनसम्म भारपातलाई २-३ पटक गोडेर हटाउँने ।

८.५ एस आर आई तरीकाका फाइदाहरू

- १ कम बीउ लाग्ने (३ देखि ५ किलोग्राम प्रति विगाह) ।
- २ वर्तमान तरिकामा भन्दा आधा मात्र पानी चाहिने ।
- ३ रोगकीरा कम लाग्ने ।
- ४ धेरै उत्पादन प्राप्त हुने ।
- ५ विषादीको खपतमा कमी आउने ।
- ६ उत्पादन विषादी मुक्त हुने हुदा स्वस्थकर हुने ।

एस आर आई तरिकाबाट खेती गरिएका धानका जातहरू : कान्छी मन्सुली, राधा ७, वर्ष २००३, सुगन्धा, मन्सुली, चैते २, चैते ४, जया, लाल बासमती, हर्दिनाथ १, सर्जु ५२ आदि ।

८.६ लाभ लागत विश्लेषण

धान बालीको लाभ लागत विश्लेषण एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । धान एक प्रमुख खाद्यान्न वाली भएतापनि यस वालीवाट तरकारी तथा फलफूल वालीवाट जस्तो प्रशस्त लाभ लिन नसकिएता पनि तुलनात्मक रूपमा कम फाइदा भने लिन सकिन्छ । यसको अलवा उपयुक्तजात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद बनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा धान खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका १६. धानको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: धान जात: जेठेबुढो स्थान: सिरानचोक गाउँपालिका क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल (२ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	२ १	१०००.० ७००.०
१.२	धान रोप्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	० ३	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	७००.०
					२१००.०

क्र.सं	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	५	७००.०
१.५	पशु श्रम		हल	०	१०००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	२	१५००.०
१.७	सिंचाइ जडान		घण्टा		०.०
१.८	स्प्रेयर		वटा	१	२०००.०
१.९	बीउ (स्थानिय)		के.जी.	२.५	५००.०
२.०	कम्पोष्ट मल		डोको	७०	९०.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया		के.जी.	५	३५.०
	डिएपी		के.जी.	४	६०.०
	पोटास		के.जी.	२.०	५५.०
१.९	जिडक		प्याकेट	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा			१.०	१२००.०
	जम्मा चल लागत				२४६७५.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर		रुपैया		२०.०
२.२	पानी कर		रुपैया		
२.३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया		५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२५२९५.०
४	मुख्य उत्पादन		के.जी.	५००	
५	जम्मा मुल्य		रुपैया	५००	४५.०
६	सह उत्पादन		भारी	१०	
७	जम्मा मुल्य		रुपैया	१०	२५०.०
८	जम्मा आम्दानी		रुपैया		२५०००.०
९	खुद नाफा		रुपैया		-२९५.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				०.९८

८. भटमास (Soybean)

S.N. – *Glyci nemax*

Family - Leguminoseae

९.१ परिचय

भटमासको उत्पत्ति चीनमा भएको एक वर्षिय कोशेबाली हो । यसलाई गरिवको मासु पनि भनिन्छ । यसमा ४० प्रतिशत प्रोटिन हुन्छ । यसका साथै यसमा २० प्रतिशत तेल पनि प्राप्त हुन्छ । यसको लागि गर्मि हावापानी उपयुक्त हुन्छ । तराई देखी उच्च पहाडमा वर्षाको समयमा सफलता पुर्वक खेती गरिन्छ । ३०० से तापक्रमा बीउ राम्ररी उम्रने र २०–२५० से तापक्रमा वानस्पतिक वृद्धि राम्ररी हुन्छ । यसका लागि सुर्यको प्रकाश प्रशस्त आवश्यक पर्दछ । कृषि डायरी २०७६ का अनुसार नेपालमा भटमासको २२५०७ हेक्टरमा खेती तथा २८३३५ मेटन उत्पादन रहेको छ ।

९.२

तालिका नं. १७ जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
हार्डी	२०३५ (१९७७)	१२४	२.४	तराई र भित्रीमधेश
रान्सम	२०४४ (१९८७)	१४५	१.०	मध्यपहाड र उपत्यका
सेती	२०४६ (१९९०)	१५०	१.२	मध्यपहाड र उपत्यका
कब	२०४६ (१९९०)	१२३	२.५	तराई र भित्रीमधेश
लुम्ले भटमास १	२०५३ (१९९६)	१३८-१४७	१.७	४०० मिटरदेखि १६०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाड
तरकारी भटमास १	२०६० (२००४)	१२०	२.३	मध्यपहाडी क्षेत्र ८०० मिटरदेखि १५०० मिटरसम्म
पूजा	२०६३ (२००६)	१२५	१.६	तराई, भित्रीमधेश र मध्य पहाड

९.३ लाभ लागत विश्लेषण

भटमास नेपालको एक महत्वपूर्ण बालि हो । यो लाभलागत विश्लेषणएक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । यसको अलवा उपयुक्तजात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबूद बनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा भटमास खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा बजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका १८. भटमासको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: भटमास जात: स्थानिय स्थान: धार्चे गा.पा. ५ लस्पिबोट क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोत्न (१ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	भटमास छर्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	० ३	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	२	७००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	४	७००.०
१.५	पशु श्रम		हल	१	१५००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान		घण्टा		०.०
१.८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०.०
१.९	वीउ (स्थानिय)		के.जी.	८.०	१५०.०
२.०	कम्पोस्ट मल		डोको	२०	१००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया		के.जी.	०	०.०
	डिएपी		के.जी.	०	०.०
	पोटास		के.जी.	०.०	०.०
१.१०	जिङ्क		प्याकेट	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा			१०.०	२००.०
	जम्मा चल लागत				२००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर		रुपैया		२०.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
२.२	पानी कर	रुपैया			
२.३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				१४२२०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	२००		
५	जम्मा मुल्य	रुपैया	२००	१००.०	२००००.०
६	सह उत्पादन	डोको	१०		
७	जम्मा मुल्य	रुपैया	१०	१००.०	१०००.०
८	जम्मा आम्दानी	रुपैया			२१०००.०
९	खुद नाफा	रुपैया			६७८०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.५

१०. गोलभेडा

Botanical Name- *Solanum lycopersicum*

Family - Solanaceae

१०.१ परिचय

गोलभेडालाई गरिवको सुन्तला भनेर पनि चिनिन्छ । यसमा प्रशस्त मात्रामा भिटामिन सि पाईन्छ । सलाद, अचार आदिमा प्रयोग गरिन्छ । यसमा त्यबतष्ठ भन्ने तत्व भएकाले जति प्रयोग गरेपनि असर गर्दैन । औसत तापक्रम १५-३५ डि. से. उपयुक्त मानिन्छ । गर्मीमा

लगातार बढि तापक्रम (४० डि.से. भन्दा बढि) भएमा फूल फूल्ने र वृद्धि विकास हुने प्रक्रियामा असर गर्दछ । त्यसका साथै ीथअयउभलभ भन्ने तत्व नस्ट भएर जान्छ । जसले गर्दा गोलभेडा रातो हुदैन । पहाडमा गर्मी र तराईमा हिँडँदे बालीको रूपमा लगाईन्छ । यसको उत्पत्ती दक्षिण अमेरिकामा भएको मानिन्छ । यो स्वसेचितहुने वहुदलिय विरुवा अन्तर्गत पर्दछ । गोलभेडा न्यानो मौसममा उष्ण, उपोष्ण र शितोष्ण

हावापानी भएको क्षेत्रमा खेतीगरिने र सबैको भास्सामा प्रयोग हुने एक महत्वपूर्ण वालीहो । गोलभेडामा प्रशस्त मात्रामा विभिन्न प्रकारका भिटामिनहरू जस्तै भिटामिन सि, फोस्फोरस, क्याल्सिएम, सोडियम, पोटासियम लगाएत विभिन्न खनिज पदार्थहरू पाइने भएकोले यसको महत्व धेरै छ । यसलाई सलादको रूपमा पनि काचै पनि खाइन्छ । साथै वटा वन्दीगरि अचार, केचअप, जुस पनि वनाइन्छ । नेपालका ७५ जिल्लामा यसको व्यवसायिक खेती गरिएको पाइन्छ । तथापि ३२ जिल्लामा विशेष पकेट क्षेत्र सहित व्यवसायिक रूपमा टनेल तथा खुला रूपमा गोलभेडा खेती गरिएको पाइन्छ । अत मौसमी तथा वेमौसमी तरकाराले यसको खेती सजिलै गर्न सकिने भएकोले पनि आर्थिक आम्दानीको दृष्टिकोणवाट पनि यसको महत्व दिनानुदिन वढ़दै गएको छ ।

१०.२ टनेलका लागि उपयुक्त गोलभेडाका जात

ईन्डिटर्मिनेट जातमा मनिसा, मनप्रेक्स, सृजना, रामपुर सानो र डिटर्मिनेटमा रोमा, एन. १६२, सुरक्षा, भिम, एच.आर.डी.१, अमीता, युरेका, सेन्स, जमुना आदि छन् ।

प्लाष्टिक घर भित्र गोलभेडा खेती प्रविधि

बेमौसमी जातहरू

सानो तथा मझौला फल दिने जात :- लप्सी गेडे, बारी-१०, एच.आर.डि.-१, थेम्स-२१

मझौला फल दिने जात :- बारी-४, बारी-५, एच.आर.डि.-७

ठूलो फल दिने जात :- एच.आर.डी.-१७, थेम्स-१६, थेम्स-१, थेम्स-२, मनिषा, सुरक्षा, विशेष, नविन आदि ।

१०.३ लाभ लागत विश्लेषण

एक रोपनी जग्गामा १०×६ मिटरमा टनेलहरू ५ वटा निर्माण गर्न सकिने कुरालाई आधार मानी यो लाभ लागत विश्लेषण प्रति टनेलको लागि गरिएको छ । सुरुको वर्षमा टनेल निर्माण लागत अलि वढी देखिएतापनि त्यस पछिका वर्षमा भने वढी नाफा मुखी देखिन्छ । वासवाट निर्माण गरिएको टनेलको आयु ४-५ वर्ष सम्म हुने हुनाले दोस्रो वर्ष देखि उत्पादन लागतमा टनेल निर्माणमा लाग्ने लागत खर्च घट्ने भएकोले आम्दानीमा वृद्धि हुन्छ । यस तालिकामा २ वर्षको लाभलागत विश्लेषण गरिएको छ । जसमा खुद नाफालाई आधार मानेर हेर्दा सुरुको वर्षमा नाफा र लागतको अनुपात ०.२२ र दोस्रो वर्षमा २.२६ देखिन्छ । यसको अलवा उपयुक्त जात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद वनाउन सकेको खण्डमा यस अनुपातमा पनि वृद्धि हुने

देखिन्छ । प्रति टनेल (वासवाट निर्मित) को उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २०. गोलभेडाको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: गोलभेडा जात: सिर्जना स्थान: राङ्गुङ, गोरखा क्षेत्रफल: प्रति टनेल

क्र. स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिलो वर्ष)	जम्मा (दोस्रो वर्ष)
१	चल लागत					
१.१	टनेलको प्लाष्टिक (१० मि. x ६ मि.)	संख्या	१	६०००.०	६०००.०	०.०
१.२	टनेल निर्माणको लागि ज्यामी (मिस्त्री)	संख्या	५	१०००.०	५०००.०	०.०
१.३	वास	संख्या	२५	२५०.०	६२५०.०	०.०
१.४	जन श्रम	पुरुष संख्या	१	१०००.०	१०००.०	१०००.०
		महिला संख्या	९	७००.०	६३००.०	६३००.०
१.५	पशु श्रम	हल	०	२०००.०	५००.०	५००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०.०	०.०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०	०.०
१.८	स्प्रेयर		१	१६००.०	१६००.०	
१.९	नर्सरी तयारी		१.०००	५००.०	५००.०	५००.०
२.०	बीउ खर्च	प्याकेट	१.०००	१०००.०	१०००.०	१०००.०
२.१	कम्पोष्ट मल	के.जी.	१०००	२.०	२०००.०	२०००.०
२.२	रासायनिक मल					
२.३	यूरिया	के.जी.				
२.४	डिएपी	के.जी.				
२.५	पोटास	के.जी.				
२.६	जैविक विषादी	ग्रा./ मि.ली.		१०००.०	१०००.०	१०००.०
२.७	शुक्ष्म तत्व तथा हर्मोन	सरदर		१०००.०	१०००.०	१०००.०

क्र. स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिलो वर्ष)	जम्मा (दोस्रो वर्ष)
२.८	डोरी, तार र प्लास्टिक			१०००.०	१०००.०	१०००.०
२.९	अन्य			१०००.०	१०००.०	१०००.०
	जम्मा चल लागत				३४९५०.०	१५३००.०
२	अचल लागत					
२.१	जग्गा कर				२०.०	२०.०
२.२	पानी कर				०.०	०.०
२.३	मर्मत सम्भार खर्च				०.०	१०००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०	१००.०
	जम्मा अचल लागत				१२०.०	११२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				३४२७०.०	१६४२०.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	९००			
५	जम्मा मुल्य (आम्दानी)	रुपैया	९००	६०.०	५४०००.०	५४०००.०
६	सह उत्पादन					
७	जम्मा नाफा				१९७३०.०	३७५८०.०
८	वजार लागत		९००	२.०	१८००.०	१०००.०
९	खुद नाफा				१७९३०.०	३६५८०.०
१०	खुद नाफा र लागतको अनुपात				०.५२	२.२३

तालिका २१. गोलभेडाको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: गोलभेडा खुल्ला जात: सिर्जना स्थान: बोर्लाडि भिमसेनथापा क्षेत्रफल: १ रोपनी तरकारी पकेट भिमसेनथापा वडा नं. ७ ८

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	जमिन तयारी, मलखाद, गोडमेल, प्रति रोपनी	संख्या	०	१०००.०	०.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.२	टनेल निर्माणको लागि ज्यामी (मिस्त्री)	संख्या	०	१०००.०	०.०
१.३	वास	संख्या	०	२५०.०	०.०
१.४	जन श्रम	पुरुष महिला	५ ८	१०५०.० ७५०.०	५२५०.० ६०००.०
१.५	पशु श्रम	हल	२	१०००.०	२०००.०
१.६	पावर टिलर	घण्टा	०.०	०.०	०.०
१.७	सिंचाइ जडान	घण्टा			०.०
१.८	स्प्रेयर		१	२०००.०	२०००.०
१.९	नर्सरी तयारी		१.०००	१०००.०	१०००.०
२.०	बीउ खर्च	प्याकेट	१.०००	१०००.०	१०००.०
२.१	कम्पोष्ट मल	के.जी.	२०००	२.०	४०००.०
२.२	रासायनिक मल				
२.३	यूरिया	के.जी.	५.०	३५.०	१७५.०
२.४	डिएपी	के.जी.	२.८	५०.०	१४०.०
२.५	पोटास	के.जी.	२.८	३५.०	९८.०
२.६	जैविक विषादी	ग्रा./मि.ली.	१.०	१०००.०	१०००.०
२.७	शुक्ष्म तत्व तथा हर्मान	सरदर	१.०	१०००.०	१०००.०
२.८	डोरी, तार र प्लाष्टिक		१.०	२०००.०	२०००.०
२.९	अन्य		१.०	२०००.०	२०००.०
जम्मा चल लागत					२७६६३.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर				४०.०
२.२	पानी कर				०.०
२.३	मर्मत सम्भार खर्च				०.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				१४०.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२७८०३.०
४	मुख्य उत्पादन	के.जी.	६५०		
५	जम्मा मुल्य (आम्दानी)	रुपैया	६५०	६०.०	३९०००.०
६	सह उत्पादन				
७	जम्मा नाफा				१११९७.००
८	वजार लागत		६५०	२.०	१३००.०
९	खुद नाफा				९८९७.०
१०	खुद नाफा र लागतको अनुपात				०.३६

११. तोरी (Rapeseed)

S.N. – *Brassica campestris vartoria*

Family - Gramineae

११.१ परिचय

तोरीको उत्पत्ति अफगानस्थान र रायोको चीनमा भएको हो । यि दुवै परपरगशेचित बाली हुन । यिनका कोषाहरू ५ से मि सम्म लामा हुन्छन् । करिव २०० देखि २४०० मि समुन्द्र सतहबाट हिउँदमा र यो भन्दा माथिको ठाउँमा गर्मी समयमा यिनको खेती गरिन्छ । फूल फूल्नु भन्दा अगाडि बढि तापक्रम र पछि कम तापक्रम आवश्यक पर्दछ । २०–२५० से तापक्रममा राम्रो उत्पादन दिन्छ । आद्रता बढी भएमा डडुवा रोग लाग्दछ ।

११.२ तोरीका जातहरू

तालिका नं. २२ तोरीका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हें)	सिफारिस क्षेत्र
विकास	२०४६ (१९८९)	८५-९०	०.८	मध्यमाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिम अञ्चलसम्मको तराई र भित्री मधेश

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
लुम्ले १	२०५३ (१९९६)	८९-१५३	०.९	पश्चिम क्षेत्रको ७०० मिटर उचाईभन्दा माथिको मध्यदेखि उच्च पहाड
प्रगति	२०५३ (१९९६)	९९	१.०	पूर्वी मध्यपहाड, तराई र भित्रीमधेशको असिञ्चित भूमि
उन्नति	२०६२ (२००५)	८६	१.०४	तराई, भित्री मधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र
प्रीति	२०६२ (२००५)	८३	१.२६	तराई, भित्रीमधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र

११.३ लाभ लागत विश्लेषण

तोरी तेलको लागि नेपालको एक महत्वपूर्ण बालि हो । यो लाभलागत विश्लेषणएक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । यसको अलवा उपयुक्तजात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजुवुद वनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा तोरी खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २३. तोरीको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: तोरी जात: स्थानिय स्थान: सिरानचोक दरैदी फॉट क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोल्न (१ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	भटमास छर्न	पुरुष महिला	संख्या संख्या	० ३	०.० ७००.०
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	२	७००.०
					१४००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	४	७००.० २६००.०
१.५	पशु श्रम		हल	१	१५००.० १५००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	०	०.० ०.०
१.७	सिंचाइ जडान		घण्टा		०.०
१.८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०.० ०.०
१.९	वीउ (स्थानिय)		के.जी.	६.०	१५०.० १००.०
२.०	कम्पोष्ट मल		डोको	२०	१००.० २०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया		के.जी.	०	०.० ०.०
	डिएपी		के.जी.	०	०.० ०.०
	पोटास		के.जी.	०.०	०.० ०.०
१.१०	जिङ्क		प्योट	०.०	०.० ०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा			१०.०	२००.० २०००.०
	जम्मा अचल लागत				१५१००.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर		रुपैया		२०.०
२.२	पानी कर		रुपैया		
२.३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया		५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				१५७२०.०
४	मुख्य उत्पादन		के.जी.	१००	
५	जम्मा मुल्य		रुपैया	१७०	१००.० १७०००.०
६	सह उत्पादन		डोको		
७	जम्मा मुल्य		रुपैया		०.०
८	जम्मा आम्दानी		रुपैया		१७०००.०
९	खुद नाफा		रुपैया		१२८०.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.१

१२. सुन्तला (Mandarin orange)

Mandarin orange - *Citrus reticulata*

Family – Rutaceae

१२.१ परिचय

दक्षिण पश्चिम एसियामा भएको हो भन्ने भनाई छ । Sweet orange को १५ सताब्दी तर Italy, Spain / Portugal बाट India पुगेको थियो । यो उपोष्ण फलफूल बाली हो । भिटामिन ए, वि र सि तथा क्याल्सियम आईरन र फस्फोरस आदि जस्ता खनिज तत्वको राम्रा श्रोत हुन । यि बालीबाट जुश तयार पारी लामो समय सम्म भण्डारण समेत गरिन्छ । सुन्तला उत्पादनका हिसाबले विश्वमा चौथो स्थानमा आउँदछ ।

सुन्तला जातका फलफूलहरू विश्वमै अत्यान्त महत्वपूर्ण फलफूलमा गणना हुन्छन् । सामान्यतया नेपालको मध्य पहाडी क्षेत्रको फलको रूपमा लिइने भए पनि प्रविधिको विकासले विकासको क्रम सँगै तराइदेखि उच्च पहाडी क्षेत्र सम्म सुन्तलाजातका फलफूलको खेती गरिए आएको छ । पौष्टिक तथा आयआर्जनको हिसावले पनि यस जातको फलफूलहरूको खेती गर्नु लाभदायिक देखिन्छ ।

नेपालमा फलफूल वर्गीयाको कुल १०००९१ हे. जमिने ढाकेको छ । त्यस मध्य सुन्तलाजातका फलफूलहरूले ३०७९०.३ हे. क्षेत्रफल ढाकेको छ जुनवर्षे फलफूलहरूले ढाकेको क्षेत्रफल पछि दोस्रो स्थानमा पर्दछ । उत्पादनको हिसावले पनि २२७०७०.६२ मे.ट. उत्पादनभएर दोस्रो स्थानमा पर्दछ । गोरखा जिल्लामा ८०० हेक्टर जमिनमा ६८५० मे टन उत्पादन भएको छ ।

१२.२ जातहरू

धनकुटा स्थानिय, पोखरा स्थानिय, किन्नो, नागपुरी, मरकट, मियाजावा, योसिदा, योगंकान सत्सुमा आदि ।

१२.३ लाभलागत विश्लेषण

यो लाभ लागत विश्लेषण एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । सुन्तला एक प्रमुख फलफूल वाली भएकोले यसको व्यवसायिक खेती गरी प्रशस्त लाभ लिन सकिन्छ । यसको अलवा उपयुक्त जात, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुद वनाउन सकेको खण्डमा नाफा र उत्पादन लागतको अनुपातमा पनि वृद्धि हुन्छ । १ रोपनी जग्गामा खेती गर्दा २५० वटा विरुवा लगाउन सकिने कुरालाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ । विरुवा लगाएको ५ वर्ष वाट फल उत्पादन सुरु भएतापनि व्यवसायिक उत्पादने ७ वर्ष देखि हुने देखिन्छ । यस कुरालाई आधार मानी प्रति रोपनी लाग्ने अनुमानित उत्पादन तथा वजार लागत र लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका: २४ सुन्तलाको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: सुन्तला जात: स्थानिय

स्थान: मनकामना गोरखा क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र. सं	विवरण	एकाई	पहिलो बर्ष		२ दोस्रो बर्ष		५ दोस्रो ते बर्ष		९ दोस्रो ते बर्ष		जम्मा लागत
			परिमाण	दर	जम्मा लागत	परिमाण	दर	जम्मा लागत	परिमाण	दर	
१	चालु खर्च										१३५००
१.१	बीउ वा बिरुवा	के.जी./गोटा	२५	४५	११२५						
१.२	जनश्रम										
	खाडल खन्न	man days	३	१००	३००						११००
	मलखाद प्रयोग गर्न	man days	२	१४००	२८००						५१००
	हल गोरु	दिन									
	मानिस	दिन									
	ट्रयावटर	घण्टा	१	१५००							१५००
१.३	Dn										
	गोबरस्मल	के.जी.	२००	२६	५२०	४००	३	१२००	४००	४	२४००
	युरिया	के.जी.		८	२५	२००	१२	३०	३६०	१५	४०००
	डिएफी	के.जी.		२	६०	३००	८	६५	५२०	७०	५२५
	पोटास (MOP)	के.जी.		३	५५	१६५	५	६०	३००	८	१६५०
	शुष्म तत्त्व	के.जी.									८४०
१.४	सिचाई	घण्टा									

क्र. सं	विवरण	एकाई	पहिलो वर्ष		२ देखि ४ वर्ष		५ देखि ८ वर्ष		९ देखि १५ वर्ष		जमा लागत				
			परिमाण	दर	जमा लागत	परिमाण	दर	जमा लागत	परिमाण	दर					
१.५	गोडमेल जनश्रम	दिन	३	५००	१५००	४	५५०	२२००	५	६००	३०००	६	७००	४२००	१०१००
१.६	बाली संस्करण खर्च	के.जी.खोटल			५००		१०००		१५००		२०००	५०००			
१.७	अन्य खर्च				५०००		५०००		६०००		८०००	८०००			
२	युवीगत खर्च														
	जग्गा भाडा														
	मालपोत	रोपनीरक्ता	१	२	१००	१	७	७	८	८	१२०	१	१२०	१२५	
	प्लाष्टिक पोखरी (५० क्व. मीटर)	(५० वटा)	१	५००००	५००००										
	पार्स्प्र. खरिद (३२ एम.एम.)	प्रति मिटर	१०००	८०	८००००										
	पानीपोत														
	अन्य														
	त्यातर्बी अधिकत														
३	उत्तरादान ५८०														
	मुख्य उत्तरादान	के.जी.													
	सहायक उत्तरादान	के.जी.													

क्र. सं	विवरण	पहिलो वर्ष	२ दोस्रो वर्ष	३ तीसरो वर्ष	४ चौथो वर्ष	५ दोस्रो वर्ष	६ दोस्रो वर्ष	जम्मा लागत
एकाई		परिमाण दर	जम्मा लागत	परिमाण दर	जम्मा लागत	परिमाण दर	जम्मा लागत	जम्मा लागत
	उप उत्पादन	के.जी.						
४	बजारको विवरण							
	घरसा प्रयोग	के.जी.						
	नाचिकको बजारसा बिक्री	के.जी.						
	नोकसानी	के.जी.						
	बजारसा विक्रि भएको	दर						
	चुन्द नाफा	दर						

discount factor	15%
Time	15 years
discounted cost	25808.380
discounted benefit	41474.430
BCR	1.607

discounted cost = total cost/ $(1+i)^n$

discounted benefit = total net benefit / $(1 - i)^n$

BCR = discounted cost/discounted benefit

Particulars	Amount
total production kg	8400
total cost of production	209435
Average cost of production in Rs/kg (total cost incurred/total production)	24.93274
total income	706000
Per unit income in Rs/kg (Total income /total production)	84.04762
net profit per kg	59.11488

१३. गँहु (Wheat)

S.N. – *Triticum aestivum*

Family - Gramineae

१३.१ परीचय

दक्षिण पश्चिम एशियामा उत्पत्ति स्थल मानिएको गहुँ घासौं परिवार अन्तर्गत द्रिटिकम वर्गभित्र पर्ने एकबर्षिय बाली हो । यिनीहरूमा स्वसेचन क्रिया भई गर्भधानपछि दाना लाग्दछ । यो विश्वको सबभन्दा महत्वपूर्ण बाली हो । नेपालको तेश्रो मुख्य खाद्यान्न बालीमा गनिन्छ । यसको जरा रेशादार हुन्छ । लगभग गहुँको जरा १२० से.मि. सम्म गहिरो जान सक्छ । यसको बोट ६० देखी १५० से.मि. सम्म अग्लो हुन्छ । यो स्वपरागसेचित बाली हो । गहुँ हिउँदे बालीको रूपमा लगाइने बाली हो । तुसारोले यसलाई

खासै असर गर्दैन तर फूलफूल्ले बेलामा रातिको तापक्रममा ५ डि से तापक्रम उपयुक्त हुन्छ । १० देखी २५ डि.से. तापक्रममा राप्रो उत्पादन दिन्छ । नेपालमा २२०० मिटर भन्दा उच्च पहाडी क्षेत्रमा वसन्त ऋतुमा पनि गहुँ छर्ने चलन छ । यसलाई तराइ देखिए ५००० मिटर अग्लो पहाडी क्षेत्रसम्म खेती गर्न सकिन्छ । कृषि डायरी २०७६ अनुसार नेपालमा गहु ७०६८४३ हे. मा खेती र १९४९००१ मे. टन उत्पादन हुन्छ ।

१३.२

तालिका नं. २५ गहुँका जातहरू

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे.)	सिफारिस क्षेत्र
लर्मा ५२	२०१७ (१९६०)	१७६	५.०	मध्यपहाड

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
आर.आर. २१	२०२७ (१९७१)	११६-१६०	४.०	तराई र पहाड
अन्नपूर्ण १	२०४५ (१९८८)	१६८	५.५	१००० मिटर उचाइ भन्दा माथिको पहाड
अन्नपूर्ण ३	२०४७ (१९९१)	१६५	५.५	लुम्ले र पाखीवास क्षेत्रको ११०० मिटरदेखि १७०० मिटर उचाइसम्मको भूमि
बी.एल. १०२२	२०४८ (१९९१)	१२०	५.०	नारायणी नदीदेखि पश्चिमको तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरू
भृकुटी	२०५१ (१९९४)	१२०	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाइ भएका उपत्यकाहरू
अन्नपूर्ण ४	२०५१ (१९९४)	१६१	५.०	मध्य र उच्च पहाड
पासाङ्गल्हामु	२०५४ (१९९७)	१७८	६.७	मध्यपहाड जस्तै काठमाडौं र जुम्ला सरहको समान हावापानी भएको उच्च पहाड
कान्ति	२०५४ (१९९७)	१७४	५.५	पहाडी क्षेत्रको मध्यम र उच्च उर्वरा भूमि
बी.एल. १४७३	२०५६ (१९९९)	११५	४.०	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
गौतम	२०६१ (२००४)	११९	३.४	तराई, टार तथा ५०० मिटर भन्दा कम उचाई भएको उपत्यका

बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
डल्लु के १२०४	२०६४ (२००७)	१७९	३.४	मध्य पहाड र उच्च पहाड
आदित्य	२०६६ (२०१०)	११८	४.७९	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
एन.एल. १७१	२०६६ (२०१०)	१२२	४.५३	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
विजय	२०६७ (२०११)	१११-१२३	४.४५	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
गौरा	१८्यी २०६९ (२०१२)	१६०	४.२-५.०	मध्य तथा उच्च पहाड
घट्टघट्ठ०				
धौलागिरी	१८्यी २०६९ (२०१२)	१५६	३.६-४.९	मध्य तथा उच्च पहाड
घछण्घ०				

१३.३: लाभ लागत विश्लेषण

यो लाभलागत विश्लेषण गोरखा जिल्लाको एक रोपनी जग्गाको लागि गरिएको छ । गहुँ एक मुख्य प्रमुख खाद्यान्न बाली हो । एक रोपनी जग्गामा लगभग ३५० दखी ५०० के.जि. सम्म उत्पादन गर्न सकिन्छ । गोरखा जिल्लामा पनि यस कुरालाई आधार मानी प्रति रोपनी लाग्ने अनुमानित लागत तथा वजार लागत र अनुमानित उत्पादन लाभलाई निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका: २६ गहुँको लाभ लागत विश्लेषण

वाली: गहुँ जात: स्थानिय स्थान: भिमसेनथापा वगुवा क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र.स.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१	चल लागत				
१.१	खेत जोत्न (२ पटक)	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
१.२	गहु छर्ने	पुरुष महिला	संख्या संख्या	१ २	१०००.० ७००.०
					१४००.०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा
१.३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	७००.०
१.४	हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	३	७००.०
१.५	पशु श्रम		हल	०	१०००.०
१.६	पावर टिलर		घण्टा	२	१२००.०
१.७	सिंचाइ जडान		घण्टा		०.०
१.८	स्प्रेयर		वटा	१	१५००.०
१.९	वीउ (स्थानिय)		के.जी.	६.०	२००.०
२.०	कम्पोस्ट मल		डोको	१००	१०००.०
२.१	रासायनिक मल				०.०
	यूरिया		के.जी.	४	३५.०
	डिएपी		के.जी.	३	५६.०
	पोटास		के.जी.	२.०	५५.०
१.९	जिड्क		प्याकेट	०.०	०.०
१.१०	अन्य खर्च खाजा			१.०	१०००.०
जम्मा	चल लागत				२४५१८.०
२	अचल लागत				
२.१	जग्गा कर		रुपैया		२०.०
२.२	पानी कर		रुपैया		
२.३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया		५००.०
२.४	हास कट्टी				१००.०
	जम्मा अचल लागत				६२०.०
३	जम्मा लागत खर्च (१+२)				२५१३८.०
४	मुख्य उत्पादन		के.जी.	४००	
५	जम्मा मुल्य		रुपैया	४००	६०.०
६	सह उत्पादन		भारी	८	
७	जम्मा मुल्य		रुपैया	८	२००.०
८	जम्मा आम्दानी		रुपैया		२५६००.०
९	खुद नाफा		रुपैया		४६२.०
१०	नाफा र लागत अनुपात				१.०

निष्कर्षः

यो लाभलागत तयार पार्दा गोरखा जिल्लाका स्थानिय बासीहरूको खर्च तथा उत्पादन विरणलाई आधारमानि तयार पारिएको हो । यस लाभलागत अध्ययन वाट प्रति रोपनी विभिन्न बालीको खेती गर्दा लाग्ने अनुमानित खर्च र नाफा वारे ज्ञान लिन सकिन्छ । माथि तालिकामा गरिएको विश्लेषणलाई जति सकदो वास्तविक खर्च सँग मिलाउन प्रयास गरिएको छ । तसर्थ कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन तथा त्यसवाट कृषकहरूलाई अधिकतम फाईदा पुऱ्याउनको लागि यस विश्लेषणलाई एक आधार मानी कार्य गर्न सकिन्छ । समय अनुकूल बजारको मूल्यमा फरकपन आउने हुँदौँ अगामी दिनमा पनि यस्ता खालका कार्यक्रमले अझै प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

संकलन तथा तयार कर्ता
उमेश बिष्ट
प्रा.स.

सिफारिस गर्ने
प्रमोद गौहे
वाग.वि.अ.

प्रमाणित गर्ने
मनिता थापा
प्रमुख

